

زمان و مکان و تأثیر آن بر روابط حقوقی زوجین

دکتر اعظم غبائی ثانی

انتشارات پژوهشگر برتر

تهران ۱۳۹۶

سرشناسه : غیائی‌ثانی، اعظم، ۱۳۵۵ -
 عنوان قراردادی : ایران. قوانین و احکام
 Iran. Laws, etc
 عنوان و نام پدیدآور : زمان و مکان و تأثیر آن بر روابط حقوقی زوجین / اعظم غیائی‌ثانی.
 مشخصات نشر : تهران: پژوهشگر برتر، ۱۳۹۶.
 مشخصات ظاهری : ۲۳۴ص.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۸۸۴۴-۳۰-۳ ریال ۴۰۰۰۰۰
 وضعیت فهرست نویسی : فیبا
 یادداشت : کتابنامه:ص. ۳۲۲.
 موضوع : زناشویی -- قوانین و مقررات -- ایران
 موضوع : Marriage law -- Iran
 موضوع : حقوق خانواده -- ایران
 موضوع : Domestic relations -- Iran
 موضوع : زنان -- وضع حقوقی و قوانین -- ایران
 موضوع : Women -- Legal status, laws, etc. -- Iran
 رده بندی کنگره : ۱۳۹۶ / ۹۷۸ / ۴۲ / KMH۵
 رده بندی دیوید : ۳۴۶ / ۵۵۰ / ۱۶
 شماره کتابشناسی : ۵۰۶۰۱۳۵

نشانی مرکز نشر: تهران: بزرگراه شهید محلاتی - کدپستی: ۱۷۶۷۹۷۸۱۱۷

دفتر نشر: ۳۳۱۸۶۵۲۹ دورگار: ۳۳۱۶۱۴ سیستم پیامکی: ۰۲۱۳۳۱۶۹۴۰۶

E_mail: info@bookpb.ir

Site: www.bookpb.ir

نام کتاب: زمان و مکان و تأثیر مقتضیات آن بر روابط حقوقی زوجین

نویسنده: اعظم غیائی ثانی

صفحه آرای: عفت اقرلو

طرح جلد: امیر بخشی

ناشر: پژوهشگر برتر

نوبت چاپ: اول (۱۳۹۶)

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۴۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۸۴۴-۳۰-۳

حق چاپ برای مؤلف و ناشر محفوظ می‌باشد.

فهرست مطالب

۵.....	فهرست مطالب
۹.....	پیشگفتار
۱۱.....	مقدمه
۱۵.....	فصل اول: نقش زمان و مکان در استنباط احکام
۱۶.....	بخش اول: کلیاتی درباره‌ی زمان و مکان
۱۷.....	گفتار اول: معانی زمان و مکان
۲۵.....	گفتار دوم: مفهوم زمان و مکان در بحث ما
۲۹.....	بخش دوم: پیشینه‌ی طرح بحث «نقش زمان و مکان در استنباط احکام»
۳۰.....	گفتار اول: تأثیر شرایط زمان و مکان در فتاوی فقیهان
۳۶.....	گفتار دوم: تبیین کلیه سبب‌های مؤثر در استنباط احکام (ره)
۴۲.....	گفتار سوم: عوامل تشکیل دهنده زمان و مکان
۴۴.....	گفتار چهارم: عوامل مؤثر در شناخت زمان و مکان
۴۶.....	گفتار پنجم: زمان و مکان در روایات اهل بیت (علیهم السلام)
۵۴.....	بخش سوم: چگونگی تأثیر زمان و مکان در تغییر احکام
۵۷.....	گفتار اول: تأثیر زمان و مکان در موضوعات احکام
۶۴.....	گفتار دوم: تأثیر زمان و مکان در تغییر حکم به واسطه تغییر ملاک حکم
۶۷.....	گفتار سوم: تأثیر زمان و مکان در کشف مصادیق جدید برای موضوعات احکام
۷۳.....	گفتار چهارم: تأثیر زمان و مکان در تغییر شیوه‌های اجرای احکام
۷۶.....	گفتار پنجم: تأثیر زمان و مکان در پیدایش موضوعات جدید
۷۸.....	گفتار ششم: تأثیر زمان و مکان در تفسیر قرآن کریم
۸۳.....	گفتار هفتم: تأثیر زمان و مکان در تفسیر سنت
۸۷.....	فصل دوم: حقوق و تکالیف زوجین و تأثیر زمان و مکان بر آن
۸۸.....	کلیات
۹۰.....	الف: در معنی و مفهوم حق
۹۱.....	۱- حق در اصطلاح فقیهان

۹۸.....	۲- حق در اصطلاح حقوقدانان
۱۰۰.....	ب: تعریف تکلیف

بخش اول: حقوق و تکالیف مشترک زوجین و تأثیر زمان و مکان بر آن ۱۰۲

۱۰۲.....	کلیات
۱۰۲.....	بند ۱- تناسب حق و تکلیف
۱۰۹.....	بند ۳- تبیین واژه معروف
۱۱۲.....	بند ۴- حیثیت عرف
۱۱۴.....	بند ۴- دقت عرفی، تسامح عرفی؟
۱۱۷.....	بند ۵- عرف و اجتهاد از نظر امام (ره)
۱۱۸.....	بند ۶- تغییر پذیری عرف
۱۱۹.....	بند ۷- تفاوت عرف با مذلات (بابه (عادت، اجماع، مد)
۱۲۲.....	بند ۸- عوامل مؤثر بر عرف
۱۲۴.....	بند ۹- انطباق معروف با فطرت
۱۲۷.....	بند ۱۰- تطابق عرف با معروف
۱۲۸.....	بند ۱۱- معروف در قلمرو حقوق خانواده
۱۳۰.....	گفتار اول: سکونت مشترک
۱۳۲.....	بند ۱- قاعده لاضرر و استثنا در باب ترک منزل شوهر برای زن در قانون
۱۳۴.....	بند ۲- تعیین محل سکونت توسط دادگاه قبل از فیصله دادگاه
۱۳۵.....	بند ۳- سکونت زوجین در فاصله زمان عقد و زفاف
۱۴۰.....	بند ۴- سکونت مشترک و تعارض آن با شغل زن یا مرد
۱۴۵.....	گفتار دوم: حسن معاشرت
۱۴۶.....	بند ۱- حسن معاشرت در قرآن
۱۴۸.....	بند ۲- تقدم مصالح خانواده بر مصالح فردی
۱۴۹.....	بند ۳- مصادیق حسن معاشرت در قرآن
۱۵۰.....	بند ۴- حسن معاشرت در روایات
۱۵۶.....	بند ۵- معاشرت به معروف در تفاسیر
۱۵۸.....	بند ۶- ملاک حسن معاشرت
۱۶۶.....	گفتار سوم: همکاری در تشیید میانی خانواده و تربیت فرزند
۱۶۸.....	اهمیت همکاری زوجین در تشیید میانی خانواده

- گفتار چهارم: وفاداری زوجین ۱۷۱
- بند ۱- ضمانت اجرای حقوقی و کیفری و عدم وفاداری برای زوجین ۱۷۱
- بند ۲- هدف از مجازات جرائم جنسی ۱۷۲
- بند ۳- راهکارهای پیشگیری از جرائم جنسی: ۱۷۳
- بند ۴- رابطه تعدد زوجات با وفاداری ۱۷۶

بخش دوم: حقوق مختص زوجه و تأثیر زمان و مکان بر آن ۱۸۰

- گفتار اول: حقوق مالی زوجه ۱۸۱
- ۱- مهریه: ۱۸۲
- بند ۱- مهریه در اسلام ۱۸۲
- بند ۲- اقسام مهر ۱۸۳
- بند ۳- مملک مهریه - مجرد عقد ۱۸۵
- بند ۴- حق ۱۸۷
- بند ۵- میزان مهریه و مشکلات مهریه های سنگین ۱۹۵
- ۲- نفقه زوجه ۲۰۰
- بند ۱- موضوعات نفقه زوجه ۲۰۴
- بند ۲- رابطه نفقه و تمکین ۲۱۳
- ۳- اجرت المثل ۲۱۷
- گفتار دوم: حقوق غیر مالی زوجه ۲۲۴
- بند ۱- حق صیانت ۲۲۴
- بند ۲- حق اکرام و احترام ۲۲۶
- بند ۳- حق قسم و مضاجعه ۲۲۹
- بند ۴- حق موافقه ۲۳۳
- بند ۵- حق علم آموزی: ۲۳۸
- بند ۶- حق کسب و کار و فعالیتهای اجتماعی: ۲۴۳

بخش سوم: حقوق مختص زوج و تأثیر زمان و مکان بر آن ۲۵۸

- گفتار اول: حق سرپرستی ۲۵۹
- بند ۱- معنا و معیار و قوامیت ۲۶۰
- بند ۲- ارزیابی تفضیل مرد بر زن ۲۶۵

۲۶۸.....	گفتار دوم: اطاعت زوجه و مصادیق آن
۲۷۰.....	مصادیق اطاعت زوجه
۲۷۰.....	بند ۱- تمکین
۲۷۲.....	تمکین تکلیفی مختص یا مشترک
۲۷۴.....	اجبار به تمکین خاص
۲۷۷.....	نشوز
۲۸۶.....	راه چاره نشوز
۲۹۱.....	شان نزول آیه نساء / ۳۴
۳۰۵.....	بند ۲- اذن خرم - از منزل
۳۱۹.....	خلاصه و نتیجه گیری
۳۲۲.....	پیشنهادهات
۳۲۳.....	فهرست منابع
۳۳۱.....	مقالات و مصاحبات

مقدمه

نزدیک به ۱۰ قرن است که در نظام زندگی بشر، دگرگونیهای بنیادی روی داده است. هم در روابط انسان و طبیعت و گونه استفاده او از عناصر طبیعی و هم در روابط و مناسبات اجتماعی انسان تحول ایجاد شده است. حال چگونه می‌توان جامعه متغیر و در دست تحول را با امری ثابت به نام دین اداره کرد؟ چگونه می‌توان این متغیر را به آن ثابت مرتبط کرد؟ به دنبال این تحولات گسترده، علم فقه به عنوان معرفتی که واسطه بین شریعت و متشرعین است، باید با شیوه‌های نوین زندگی اجتماعی امروز هماهنگ باشد تا بتواند کارایی لازم را حفظ نماید. در غایت سورت انسان یا باید دست از بسیاری از واقعیتهای زندگی خود بردارد تا بتواند پایبندی خود را به احکام فقهی حفظ کند و یا باید بسیاری از احکام فقهی را نادیده بگیرد، تا بتواند در شرایط جامعه امروز زندگی کند.

یکی از اصول معتبر اسلامی که زیربنای بسیاری از تغییرات احکام را تشکیل می‌دهد، اصل تابعیت احکام اسلامی از مصالح و مفاسد واقعی است. به این معنا که اگر در اسلام چیزی واجب شده، بر اساس وجود مصلحت ملزمه‌ای واجب شده و همچنین اگر چیزی تحریم گشته، بر اساس مفاسد ملزمه‌ای تحریم شده است.

چنانچه فقهی بخواهد حکم فقهی را از لابلای نصوص استخراج نماید، ناگزیر باید با مصالح و مفاسد آن آشنا باشد. چه بسا امری که در گذشته به سبب مصلحتی که در آن بوده، واجب بود ولی در اثر تغییر شرایط زمان و مکان به دلیل مفاسدهای که در آن بوجود

آمده است حرام گردد. پس آنچه باید برای فقیه معیار باشد، این است که مقتضای زمان را دریابد.

دسته‌ای از احکام اسلام در رابطه با خانواده و حقوق و تکالیف افراد خانواده نسبت به یکدیگر است. در شریعت مقدس اسلام، خانواده به عنوان مهمترین رکن جامعه، نهادی است مقدس که بر پایه‌ی ازدواج سالم و بر مبنای مودت و رحمت شکل می‌گیرد و مرکزی برای رسیدن به آرامش و تکامل است. بدیهی است که احکام مربوط به خانواده نیز مانند دیگر احکام اسلام در اثر تحول شرایط زمان و مکان دستخوش تغییر می‌شود. البته این به معنی تأثیر همه‌جانبه احکام از مقتضیات زمان نیست؛ بلکه برخی اصول و قواعد کلی است که ثوابت فقهی است و تغییر نمی‌کند که مهمترین آنها اصل معاشرت به معروف است که قاعده کلی غالب احکام مربوط به زوجین است.

البته لزوماً تغییر احکام تنها بواسطه تغییر شرایط زمان و مکان نیست؛ بلکه گاهی بازخوانی آیات و روایات در ظروف مختلف، با توجه به فهم‌های متفاوتی که از آن می‌شود، می‌تواند برداشتهای متفاوتی از آن بدهد.

این نوشته در نظر دارد، به بررسی تأثیر زمان و مکان بر حقوق و تکالیف زوجین بپردازد. برای نیل به این هدف، رساله به دو فصل کلی تقسیم شده است. فصل اول به تبیین نقش زمان و مکان در استنباط احکام و فصل دوم به بیان حقوق و تکالیف مشترک و مختص هر یک از زوجین و تأثیر زمان و مکان بر آنها می‌پردازد.

سؤال اساسی قابل طرح این است که:

کدامیک از حقوق و تکالیف زوجین در اثر تحولات زمان و مکان تغییر می‌کند؟

و سؤالات دیگری که به بررسی جهت یافتن پاسخ مناسب برای آنها پرداخته

خواهد شد:

منظور از زمان و مکان چیست و چگونه بر استنباط احکام تأثیر می‌گذارد؟

مقتضیات زمان و مکان چگونه بر روابط حقوقی زوجین تأثیر می‌گذارد؟

روش پژوهش: روش پژوهش توصیفی از نوع درون دینی و تحلیلی است. شیوه‌ی گردآوری مطالب، رجوع به مقالات و پایان‌نامه‌ها و کتب و پایگاه‌های معتبر اینترنتی و برداشت مطلب از آنهاست.

اهمیت پژوهش: روابط زوجین از موضوعاتی است که تحت تأثیر زمانها و مکانهای مختلف در معرض تغییر و تحول است و طبیعی است که با تحول موضوع انتظار می‌رود احکام و مقررات مرتبطه نیز تغییر یابد. از سوی دیگر تهاجم بسیاری از جریانهای مدعی دفاع از حقوق زنان منجر به اسلام دین مبین اسلام شده و با ایجاد سؤال و شبهه سعی در اثبات عدم کارایی احکام اسلام در پاسخگویی به نیازهای این عصر را دارند. در حالیکه کوثر شریعت و فقه پویا در جریانی دائمی و ابدی، از سرچشمه‌ی وحی به سوی عرصه‌های گوناگون حیات همچنان جاری است. این علم و حکمت لایتنانه‌ی الهی است که بر همه‌ی زمانها و مکانها احاطه دارد و سازوکاری تحت عنوان انعطاف در احکام بر اساس شرایط زمانی و مکانی را در دین اسلام تعبیه کرده است. نفی از تأثیر عناصر زمان و مکان در فهم احکام، بویژه حقوق و تکالیف زوجین، سره‌ی عقلایی زمان را در جایگاهی والا، و دیدگاههای بسته فهم کنندگان احکام دینی را در جایگاه پایین قرار می‌دهد. در این پژوهش برآنیم با تکیه بر فهمی جدید از آموزه‌های دین و بازنگری نو به آیات و روایات و در سایه اجتهادی پویا ثابت کنیم قوانین حقوقی و مقررات اسلامی در روابط زوجین همیشه پیشرو و بالنده است.

و من الله التوفیق و علیه التکلان